

BERNÁTH JÓZSEF, HORVÁTH MÁRTON, MIHÁLY OTTÓ, PÁLDI JÁNOS

TAPASZTALATOK AZ ÖNÁLLÓ TANULÁSRA NEVELÉSBEN

Részletek egy kutatás eredményeiből

A hamburgi UNESCO Pedagógiai Intézet (UNESCO Institute for Education, UIE) 1977-ben nemzetközi pedagógiai kutatást kezdeményezett a *Permanens nevelés az iskolában: a tanulási folyamat önállóságot fejlesztő szervezése* című téma vizsgálatára.¹

A hazai kutatás színhelyéül a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumra esett a választás.² Az 1972-től itt folyó fakultációs pedagógiai kísérlet kezdettől fogva túlmutatott a puszta szervezeti változtatásként értelmezett fakultáció kísérleti jellegű kipróbálásán. Már az előkészítés során világosan megfogalmazódott ugyanis, hogy a jövő iskolájának olyan személyiség kibontakozását kell elősegítenie, „aki állandóan kész és képes önmagát továbbképezni, adottságait optimálisan kibontakoztatni. Az iskolának meg kell adnia a továbbképzéshez szükséges alapokat, és ki kell alakítania a tanulóban az *önálló tanulás készségét és képességét*”.

Azt is felismerték, hogy a fentiek megvalósítása érdekében olyan *demokratikus légkört* kell kialakítani, amelyben a tanár és diák munkatársi kapcsolatban van, és amelyben nagyobb teret kap a *tanári és tanulói szabadság*.

A kísérlet további fontos jellemzője, hogy lehetőséget ad a tanulóknak a *különböző mértékű terhelés vállalására*. A megterhelés a tanuló döntésétől (választásaitól), illetve teherbíró képességétől függ.

A fakultatív tárgyak oktatása *kis csoportokban* történik. Ez szükségszerűen megváltoztatja a tanórák felépítését és a módszerét is. A fő módszer ezeken az órákon a *munkáztatás, kísérletezés, a beszélgetés, a tanulói beszámolás* (kiselőadás) és a *vita*.

A kísérlet hazai viszonylatban egyedülálló jellegzetessége, hogy a tehetséges tanulók úgynevezett *előrehozott vizsgát tehetnek*.

A kísérlet során a *szintrehozásra* és a pályára nevelésre is nagy figyelmet fordítanak. A rászorulókat korrepetálják, a jó pályaválasztást pedig minden lehetséges módon segítik.

¹ A hazai kutatás teljes anyaga az Akadémiai Kiadónál jelenik meg a *Neveléstudomány és társadalmi gyakorlat* sorozatban. Az adatok gyűjtésében, elemzésében, a részösszefoglalók készítésében közreműködött a szolnoki Varga Katalin Gimnázium nyolc tanára: *Bérczes László, Szarvas Pálné, Peták Kálmánné, Rónay Viktor, Csendes Károlyné, Botka Lajosné, Szép Ferencné, Pafféri Elemér* és a Szolnok megyei Pályaválasztási Tanácsadó Intézet pszichológusa: *Huszka István*.

² A szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban folyó kísérlet jellemzőit röviden ismertetjük. Bővebben tájékozódhat az olvasó az alábbi tanulmányokban: *Bernáth József*: Tantárgyválasztási kísérlet Szolnokon. Köznevelés, 1975/30; *Páldi János*: Kísérlet a fakultatív rendszerű oktatásra a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban. Pedagógiai Szemle, 1977/2., *Bernáth József, Mihály Ottó, Páldi János*: Kísérlet az önálló tanulás kialakításához egy gimnáziumban. Pedagógiai Szemle, 1979/7–8. sz.

Kutatásunkban azokat a dimenziókat vettük alapul, amelyeket az UIE irányításával az előkészítés időszakában alakítottunk ki. Ezek a következők: 1. Az iskola szervezete és irányítása; 2. A tanulók jellegzetességei; 3. A tanárok jellegzetességei; 4. Döntéshozatal a tanítási-tanulási folyamatban; 5. Hogyan tanítanak a tanárok; 6. Hogyan tanulnak a diákok; 7. Melyek a tananyag sajátosságai; 8. Mit tanulnak a tanulók; 9. Vélemények az iskoláról.³

A továbbiakban a fentiek közül a „*Hogyan tanítanak a tanárok,*” „*Hogyan tanulnak a tanulók*” és a „*Mit tanulnak a tanulók*” dimenziókkal kapcsolatos vizsgálatok egyes eredményeit foglaljuk össze.

Hogyan tanítanak a tanárok?

A tanárok tanítási módszere a tanulói vélemények tükrében

Az 1. sz. mellékletben közölt alap- és kiegészítő kérdésekre 53 tanuló válaszolt. A tanulói véleményekben túlyomó részben *pozitív hatású eljárások és módszerek* szerepeltek. Az önálló tanulási készség kifejlesztésében 22 tanuló emelte ki a tanulói beszámolók, kiselőadások szerepét, 13 a könyvtári munkát igénylő feladatokat, 12 az érdekes óravezetést, érdeklődés felkeltést, 10 az iskola fakultatív oktatási rendszerét, újabb 10 a film- és magnetofonhasználatot, képekkel történő szemléltetést, kísérletezést, 8 a tanár személyiségét, 6 a gyűjtő és megfigyelő-elemző tanulói tevékenységet, újabb 6 az egyéni foglalkozásokat és rendszerező – összefüggéseket feltáró eljárásokat, 5 a tanári ösztönzést, ugyanennyien az önálló vázlatírást, a tanár személyes véleményalkotását és az értékelést, 4 a házi feladatok megbeszélését és a problémafelvetéseket, 3 a kiállítás-, múzeum- és színházlátogatásokat, illetve versenyeken való részvételt és végül a vitákat.

Mivel a beszélgetések során a tanulók a fő kérdésre általában nem adtak teljesen kimerítő választ, feltettük a kiegészítő kérdéseket is.

1. kérdés: igen gyakran: 46, ritkán 7.

A tanárok ösztönző, bátorító eljárásai cselekvésre, aktív tevékenységre készítetik a tanulókat. Sokan illesztik a tanári készítések sorában a számonkérést és osztályozást.

2. kérdés: igen: 47, néha: 6

Lehetőségként említik a tanulók a színházi élményekről, ismeretterjesztő előadáson hallottakról szóló beszámolót, a tanórai kiselőadásokat, a tanulmányi versenyeket, a feladatok megoldását, a hanglemezek bemutatását, a televízió és rádió műsorainak felhasználását.

A feladatok megszokottól eltérő megoldására, a tanulói vélemények szerint, minden tantárgyban van alkalom. Kitéüntetetten a matematikában, az irodalomban és a fizikában.

4 tanuló megjegyezte, hogy a kínálgató lehetőségek sokszor kihasználatlanok, mert a tanulók nem élnek vele (érdektelenek vagy nem képesek rá).

³ A project szervezői több módszer kombinatív alkalmazását ajánlották. A magyar tanulmány elkészítéséhez az alábbi módszerekkel vizsgáltuk az önálló tanulás helyzetét a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban: megfigyelés, interjú, dokumentumelemzés, skálás értékelés, anekdotikus feljegyzések, attitűdvizsgálat, véleményt kutató kérdőív, szerepértelmezés önjellemzés útján, tudásteszt a kreatív gondolkodás vizsgálatához.

3. kérdés: igen: 41; néha: 8; nem: 2; nem válaszolt: 2.

A tanulók által feltett „fogás” kérdéseknek azért van rangja a megkérdezettek szerint, mert ezek az értelem, értelmesség, gondolkodás bizonyítékai. Az ilyen tanulókat komolyan veszik, hiszen e kérdések az érdeklődésüket tanúsítják és elősegítik társaik fejlődését is.

Természetesen becsülik a tanárt s még nagyobb tekintélyre tesz szert, ha a tanulók által feltett „fogás” kérdésekre is tud válaszolni. Ugyanakkor nem csökken ez a tekintély, ha – adott esetben – őszintén megmondja, hogy nem tud valamit. De leértékelődik a tanulók szemében, ha leinti a kérdezőt vagy kikerüli a kérdést.

Többen megemlítették, hogy még nagyobb számban lennének „kíváncsiskodók”, ha a tanórák menete kevésbé lenne feszes.

4. kérdés: igen: 46; néha: 7.

5. kérdés: igen: 40; néha: 10, nem: 3.

Három tantárgyat említenek a tanulók, amelynek óráin sok a vita: a világnézetünk alapjai, az irodalom és a történelem. Élnek a vitatkozás módszerével az osztályfőnöki órákon is. Kevésbé vagy egyáltalán nem a reál tárgyak óráin.

A tanulók szeretik a vitát, többségük szívesen vitatkozik. A nevelők zöme elfogadja a tanulók önálló véleményét, de akad olyan tanár, aki mereven ragaszkodik a „hivatalos” vagy ennek vélt álláspontához.

6. kérdés: igen: 39; nem: 7, nem értette meg a kérdést: 6, néha: 1.

Részlet egy tanulói válaszból: „Tavaly pályamunkát írtam történelemből. Megírásánál olyan utat követtem, ami rég bevált módszer a felnőtteknél. Mivel azt a korszakot, amelyről írtam, nem tanultuk órán, először megtanultam a III-os tankönyvből a megfelelő részt, aztán néhány szakkönyvet olvastam el, amelyek ezt a bizonyos korszakot tárgyalták. Majd újságot, mégpedig egy század eleji lapot böngésztem át, abból jegyzeteltem, cédulákra írtam bizonyos dolgokat, amik szükségesek voltak. Minden cédula fejrészére felírtam, hogy milyen témájú, ezeket azután rendszereztem, csoportosítottam, és így írtam meg a pályamunkát.”

7. kérdés: néha van ilyen: 33. igen gyakori: 13, nincs ilyen: 4, nem értette a kérdést: 3.

A tanulók többsége szerint bizonyos tanítási órákon (főként irodalom, fizika, matematika, idegen nyelvek és osztályfőnöki) történik utalás a tanulási módszerekre. A legtöbb tanár tanév elején fogalmaz meg tanácsokat a tantárgyak eredményes tanulására vonatkozóan. Ennek során kitérnek arra is, milyen napszakban mennyi ideig célszerű tanulni. Rámutatnak a tantárgyak célszerű tanulási sorrendjére, azok váltogatásának időpontjaira.

8. kérdés: igen: 53.

A tanárok által kezdeményezett és irányított rendszerezésnek az eszköze a vázlatkészítés, az írásvetítőn történő áttekintés, a közös munka.

9. kérdés: igen gyakran: 45, ritkán: 8.

Gyakori a bizonyítás a matematikában, a kémiában, a történelemben és a fizikában. Érdekeség két reáltárgy között egy humán, a történelem.

10. kérdés: igen gyakori: 48, gyakori: 5.

A tanulók szerint rendszeresen használják a tanítási-tanulási folyamatban a szótárakat, lexikonokat, atlaszokat, szöveggyűjteményeket, táblázatokat, zsebkönyveket, példatárakat, bibliográfiákat, növény- és állathatározókat.

11. kérdés: gyakori: 35, ritkán előfordul: 12, nem tapasztalja: 6.

A tanárok többségének minősítéseiben – értékeléseiben nagy hangsúly esik arra, hogy mit kell a tanítványnak tennie azért, hogy jobb teljesítményt érjen el.

12. kérdés: gyakran: 33, néha: 12, soha: 8.

A tanári motiválás leggyakoribb érvei az általános műveltség; a későbbi hasznosítás lehetősége és a kötelezőség.

13. kérdés: igen gyakran: 14, gyakran: 15, ritkán: 24.

Ez esetben természetesen az iskolában folyó tanórai tanulást értékelték a tanulók. Egy tanuló nemcsak szigorúan ítélte meg a helyzetet, hanem egyúttal a gondok egy fő forrását is megnevezte, amikor azt mondotta: „Ebbe nem szólunk bele. Azért van a tanterv. Ez a kérdés egyszerűen fel sem vetődik.”

14. kérdés: igen gyakran: 28, ritkán: 22, nem: 3.

15. kérdés: igen: 44, nem: 7.

A tanulók zöme felismerte, hogy az önértékelésnek lényegében az önismeret fejlesztése volt a célja. Ugyanakkor többen megemlítik, hogy önmagukat, saját teljesítményeiket nem szívesen mérlegelik.

16. kérdés: elvétele előfordul, hogy a tanár önmagát, saját iskolai teljesítményét is értékeli. Ezt a tanulók sokra becsülik. A tanárok egy része szívesen beszél saját egyetemi tanulmányairól. Az így elhangzó gondolatok jól hasznosíthatók a tanulói önfejlesztésben, a képességek kimunkálásában.

17. kérdés: igen: 53.

Elsődlegesen az osztályfőnök szerepét emelik ki a tanulók. De többen utalnak a szaktanárookra is (felkészítés tanulmányi versenyekre; egyetemi előkészítők szervezése és tartása). A diákok szerint a tanácsok zömmel egyéni és csoportos beszélgetések során hangzanak el, így hozzájárulnak a tanár–diák viszony bensőségebbé válásához.

Értékelő skála

A tanári tanítási módszereket 1978. május 1–31 és 1978. október 1–31 között figyeltük meg összesen 51 tanórán 18 tanárnál 13 tantárgyban, és tapasztalatainkat értékelő skálán rögzítettük (2. sz. melléklet).

*A tanári módszerekben jelentős komponensekre
(mellékletben I., II. stb.-re) adott pontok megoszlása*

Komponens	Skála							Össze- sen	%	Komponen- sek közötti sorrend
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.			
I.	4	10	3	56	10	78	74	235	65,8	3.
II.	27	12	6	24	20	18	21	128	35,8	4.
III.	4	14	6	32	30	30	133	249	69,7	1.
IV.	24	30	15	24	5	–	–	98	27,4	6.
V.	29	16	3	16	10	–	49	123	34,4	5.
VI.	3	–	15	76	40	42	63	239	66,9	2.

A számok jelentése: Az I. komponens után az 1. skálafok alatti $4 = 4$ tanóra $\times 1 (= 4)$; 2. skálafok alatti $10 = 5$ tanóra $\times 2 (= 10)$; 3. skálafok alatti $3 = 1$ tanóra $\times 3 (= 3)$ stb. Tehát a skálafokot szorozzuk az ide besorolt tanórák számával.

A számítás módja: Az összes (51) megfigyelt órán elvileg lehetséges maximális pontszám (7) = 357. Az I. komponensben elért tényleges pontszám: 235. $(23\ 500 : 357) \times 65,8$. Tehát az I. komponens % értéke: 65,8.

Az értékelő skála 1. helyére a III. komponens (Tanulás több forrásból) került. Az önálló tanulásban lényeges elem a több forrásból való szellemi építkezés. Ennek eredményeként győződnek meg a tanulók arról, hogy a tudásnak fontos, de nem egyedüli forrása a tankönyv.

Az 1. helyet megközelíti a sorrendben 2. és 3. hely, vagyis a tanári értékelés (VI.) és az ötletes, leleményes feladatmegoldásra való serkentés (I.). A tanári értékelés segítheti a tanulói önértékelést, amely feltétele az önálló tanulásnak. Lényeges a leleményes, ötletes feladatmegoldásra való buzdítás, hiszen az élet mindig sablontól eltérő, gyakran rendkívüli és egyedi feladatok elé állítja az embert.

Az értékelő skála adatai szerint háttérbe szorul a vita (IV. komponens 6. hely), a tanulói kérdések szorgalmazása (II. komponens – 4. hely) és a kollektív memóriatárolók (lexikonok, szótárak stb.) használata (V. komponens – 5. hely). Mindhárom komponensnek megkülönböztetett szerepe van az önálló tanulásban. Ugyanakkor jól tudjuk, hogy ezeknek a tanítási folyamatba való rendszeres bekapcsolását nagymértékben nehezíti az időhiány.

A korábbi években végzett növendékek véleménye

A 110 válaszolóból 80 fő tanul valamelyik felsőoktatási intézményben, 30 munkába állt, s dolgozik valahol.

Arra a kérdésre, hogy a gimnáziumban kialakították-e bennük az önálló tanulás képességét, így válaszoltak:

– Teljes mértékben	65 fő	59%
– Részben	43 fő	39%
– Kis mértékben	2 fő	1,8%
– Nem	–	–

A gimnázium légkörét 70% tartotta önállóságra, fegyelmezett gondolkodásra, alkotásra készítőnek, 29% alkalmanként önállóságra, gondolkodásra készítőnek; 0,9% (1 fő) minősítette általában nyomottnak, önálló gondolkodást visszaszorítóknak.

Milyennek tartja a volt iskola oktatási módszereit? – kérdeztük tőlük. A válaszuk ez:

– Felkeltette a kíváncsiságot, gondolkodásra készített, méltányolta a tankönyvön és tanórán kívül szerzett ismereteket, tapasztalatokat 76 fő 69,1%

– alkalmanként felkeltette a kíváncsiságot, gondolkodásra készített stb.

34 fő 30,9%

Összefoglalva ezt a dimenziót, a következő adatokat emelhetjük ki:

– A megkérdezett 51 tanuló sok pozitív hatású tanári (tanítási) eljárást és módszert hozott szóba. Ezt igazolja a kiegészítő kérdésekre adott feleleteik zöme is. Bár az 5. kérdésre sok „igen” választ kaptunk, a szöveges részletek arról vallanak, hogy a vita nem minden tantárgyban és tanórán jut őt megillető szerephez. Feltételezhető, hogy a 7. kérdésnél a tanulók a tanulási módszerek csupán verbális tanítására gondoltak. A 10. kérdésre adott 48 „igen gyakori” válasz ellentmond az értékelő skálán kimutatott adatoknak. Valószínű, hogy a tanulók a tanórán kívüli, főként otthoni tanulásra figyeltek, s erre való tekintettel válaszoltak, s nem a tanórai tanulásra vonatkozóan. Úgy tűnik, ritkán tapasztalják a tanulók, hogy tanáraik önmagukat is értékelnék (16. kérdés).

– Az 51 megfigyelt s értékelt tanórán jelentős szerephez jutott a szakkönyv, a folyóirat, a film stb.; a tanári értékelés, és az ötletes, leleményes feladatmegoldásra való serkentés. Kevésbé jó pozíciót ért el a vita, a tanulói kérdések szorgalmazása és bizonyos segédeszközök (lexikonok, szótárak stb.) tanórai használata.

– A volt növendékek többsége szerint a gimnáziumi tanárok módszerei megfelelnek a modern pedagógia követelményeinek. Az iskola légköre jól szolgálja a permanens nevelés megalapozását.

Hogyan tanulnak a diákok?

Értékelő skála a diákok iskolai tanulásáról

A megfigyelést és a (3. sz. melléklet szerinti) skálázást 24 tanórán végeztük el. Ennek során minden osztályba eljutottunk legalább kétszer. Ez természetesen kevés tapasztalatot nyújt egy osztály helyzetéről, de a 24 óra az egész iskoláról megbízható képet ad.

Az egyes tanórák komponensek szerinti skálaértéke

Komponens	Skálafok							Össze- sen
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
I.	–	2	3	7	3	7	2	24
II.	–	7	4	9	3	–	1	24
III.	–	4	3	6	2	6	3	24
IV.	5	6	7	3	–	2	1	24
V.	3	8	3	1	4	4	1	24
VI.	–	–	–	5	8	9	2	24
Összesen	8	27	20	31	20	28	10	

A számok jelentése. Az I. komponens: A feladatok önálló, leleményes, ötletes, megszokottól eltérő megoldása. Az I. komponens 2. skálafoka: Előfordul, hogy a tanulók önállóan, leleményesen stb. oldanak meg feladatokat. Az I. komponens után, a 2. skálafok alatti 2 azt jelenti, hogy a 24 tanórából 2 tanórán tapasztaltuk a 2. skálafokot, 3 tanórán a 3. skálafokot, 7 tanórán a 4. skálafokot stb.

Az egyes komponensek pontszámai és százalékos értékei

Komponens	Skálafok							Össze- sen	Százalékos arány	Sor- rend
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.			
I.	–	4	9	28	15	42	14	112	66,6	2.
II.	–	14	12	36	15	–	7	84	50,0	4.
III.	–	8	9	24	10	36	21	108	64,2	3.
IV.	5	12	21	12	–	12	7	69	41,0	6.
V.	3	16	9	4	20	24	7	83	49,4	5.
VI.	–	–	–	20	40	54	14	128	76,1	1.

A számítások módja: Az 1. skálafokra eső gyakoriságot 1-gyel, a 2. skálafokra eső gyakoriságot 2-vel (pl. $1/2. = 2 \times 2 = 4$, vagy $1/3. = 3 \times 3 = 9$), a 3. skálafokra esőt 3-mal szoroztuk stb. Egy komponens maximális pontszáma elvileg 168 lehet ($24 \text{ tanóra} \times 7 \text{ skálaérték} = 168$). Az egyes komponensekre eső százalékos értékek ehhez az elvileg lehetséges 168-hoz viszonyítva születtek (pl. $11 \text{ } 200 : 168 = 66,6$).

A komponensek rangsora

1. hely: VI. A tanóra légköre;
2. hely: I. A feladatok önálló, leleményes, ötletes, megszokottól eltérő megoldása;
3. hely: III. Tanulás több forrásból;
4. hely: II. A tanulók kérdései;
5. hely: V. Kollektív memóriatárolók használata;
6. hely: IV. Vita a tanórán.

Vizsgálatunkban A tanóra légköre került az 1. helyre. E komponens egyetlen órán sem kapott 1., 2. vagy 3. skálabesorolást, vagyis egyetlen alkalommal sem volt az osztály és tanóra légköre feszélyezett, netán ellenséges. A tanulói kollektíva mint osztály sohasem mutatkozott érdektelennek.

A 2. helyen A feladatok önálló, leleményes, ötletes, megszokottól eltérő megoldása áll. Ez, úgy tűnik, az előző komponens szerves folytatása: csak jó légkörű, demokratikusan vezetett tanulási folyamatban van lehetőség önálló és leleményes feladatmegoldásokra.

A 3. helyen álló Tanulás több forrásból ugyancsak összefügg a fenti két komponenssel a feladatok leleményes, ötletes megoldása feltételezi az oldott légkört, és azt, hogy a tanulás több forrásból is lehetséges legyen, tehát a tanuló ne csak a tanár és a tankönyv mintapéldáit és típusmegoldásait ismerje, hanem más megközelítések is elérhetőek legyenek a számára. Ez a lehetőség szorosan összefügg a dialektikus gondolkodás kialakításával.

Inkább kedvezőtlen, mint kedvező helyre került A tanulók kérdései (II. komponens), nagymértékben kedvezőtlen helyre a Kollektív memóriatárolók használata (V. komponens); legkedvezőtlenebb pozícióban a tanórai vitát (IV. komponens) találtuk.

Utálnunk kell tanulmányunk korábbi részletére, ahol a tanárok tanítási módjáról készült értékelő skála adatait mutattuk be, mivel a fentiekkel rokon komponensek (A

tanulói kérdések súlya, szerepe; Kollektív memóriatárolók használata; Vita a tanórán) hasonló módon a rangsor alá kerültek. Ennek legfőbb okai röviden: az időhiány; a kollektív memóriatárolókkal rendelkezésre álló csekély példányszám; végül az a tanári attitűd, amely nem nyomja el a vitát, de a nevelési célokat talán elérhetőnek véli tanórai eszmecsere, gondolati konfrontációk, érdemi viták nélkül is.

A tanulók véleménye saját tanulásukról

A 329 tanulói feljegyzés elemzése alapján megállapítható, hogy a tanulók 62,9%-ának *van kialakult tanulási módszere*, tud gazdaságosan és eredményesen tanulni, 9,5%-ának *részben kialakult* a tanulási módszere és 27,6%-ának *még nem alakult ki* a módszere a tanulásban.

Azok a tanulók, akik nem rendelkeznek kialakult tanulási módszerrel, zömmel első osztályosok.

A megkérdezett és írásban válaszoló fiatalok arról is „vallottak” feljegyzésükben, hogy milyen segédeszközöket használnak tanulásuk során. Ebből a tanulás mikéntjére is lehet következtetni. A tanulók 44,3%-a használja az iskolai tanórákon készült jegyzetét, vázlatait, 35,8%-a az egy- és kétnyelvű szótárakat, 35,5%-a a különböző szakkönyveket, 33,4%-a a térképeket, 27,3%-a a lexikonokat, 15,5%-a a szakfolyóiratok közleményeit, publikált anyagait, 6,6%-a a magnetofonra felvett műsorokat, kisebb arányban igénybe veszik az idegen nyelvű újságokat, hetilapokat, a példatárakat, a hanglemezeket, a televízió adásait és a különféle zsebkönyveket.

A tanulók szellemi gyarapodását és alkotó tanulását segíthetik elő azok a tanulási-művelődési eszközök, amelyek a családban és a közművelődés intézményhálózatában érhetők el. Ugyanis a tanulók feljegyzései szerint átlagosan egy családban 613,5 könyv van ebből átlagban 158,4 a tanulók által vásárolt könyv. Egy tanuló évente átlagosan 23-szor megy moziba, színházba 7,6-szor, egyéb művelődési alkalomra 13,6-szor.

Ötletességet kívánó feladatok megoldása. A magyar irodalmi feladat elvi megoldási vázlatát 69 tanuló adta meg (II. A: 33; IV. A: 36), a magyar nyelvit 34 (IV. A); a történelmit 32 (III. A); a matematikait 30 (IV. B); az orosz nyelvit 90 (I. B: 29, I. C: 22, III. A: 27, IV. C: 12), az angol nyelvit 11 (III. A); a fizikait 22 (III. B); a kémiai 75 (I. B: 29; I. C: 22; IV. C 24); a biológiai 73 (III. B: 22, IV. B: 30; IV. C: 21) és a földrajzit 34 (II. A). Mivel egy osztály több tantárgyi feladatot is megoldott, így született a 470 tanulói feladatmegoldás.

A 470 tanulónak 65,1%-a mindenekelőtt szakkönyvekhez folyamodna, ha ilyen jellegű feladattal kellene megbirkóznia; 57,2%-a a szaktanártól kérne tanácsot; 43,6%-a első lépésként könyvtárban kezdene kutatni, 24,2%-a újságokat nézne át; 23,4%-a a Verseygy Megyei Könyvtárat keresné fel; 18%-a folyóiratokat tanulmányozna át, 18,6%-a kikérné a felnőtt szakemberek véleményét; 12,3%-a a televízió műsorait próbálná hasznosítani; 10,4%-a az iskolai könyvtárba menne először; 9,3%-a útbaigazítást kérne a könyvtárostól; 9,1%-a a rádió műsorokat venné alapul, 7,8%-a a témában jártas és szaktekintéllyel rendelkező osztálytársak útbaigazítására figyelne; 7,4%-a a múzeumba menne támogatásért vagy anyagért; 4,6%-a a különböző intézmények (pl. kutatóhelyek, egyetemi

tanszékek) segítségét kérné; 5,9%-a különféle lexikonokat ütné fel; 5,9%-a a tankönyvekben keresne támpontokat. Ezekon kívül kisebb számban felbukkan még néhány érdekes ötlet: így 11 tanulónál a levéltár, 16-nál az önálló nyelvjárásgyűjtés; 9-nél a külföldi levelezőpartner, 33-nál az egy- és kétnyelvű szótár, és 4-nél a könyvtárközi kölcsönzés.

Megállapítható, hogy a tanulók sokféle, értékes és változatos forráshelyek és eszközök segítségével kísérelnék meg a probléma feltárását. A szakkönyvek, folyóiratok és újságok úgyszólván általánosan előforduló megoldást jelentenek a tanulók számára (több kategóriában megtalálhatók). Igen nagy arányban támaszkodnának a szaktanárra (57,2%): ez kétségtelenül a bizalom, a szakmai kompetencia iránti tisztelet jele, ugyanakkor az önállótlanúság, a függés bizonyítéka is, hiszen a tanárhoz fordulók száma és aránya nem csökken a felsős évfolyamoknál sem. Nem túl magas arányban, de már jelen vannak a tanulásban az iskolán kívül elérhető szakemberek, a közművelődés csatornái (televízió, rádió, múzeum, levéltár stb.) és a legtermészetesebb módon felfogható segítők: az osztálytársak.

E dimenzió (Hogyan tanulnak a diákok) fő megállapításait az alábbiakban foglalhatjuk össze.

– A tanórai megfigyelések és értékelések arról tanúskodnak, hogy az iskolai tanulás jó légkörben, oldott hangulatban folyik. A tanulók – ebben az ösztönző klímában – gyakran folyamodnak önálló, leleményes, ötletes, megszokottól eltérő feladatmegoldáshoz. Ennek során változatos ismeret-, élmény- és tapasztalatforrásokat használnak fel. Viszonylag kisebb szerephez jut a tanórákon a tanulói kérdezés, a segédeszközök használata és a vitatkozás.

– A tanulók többsége kialakított magának egyfajta (neki megfelelőnek ígérkező vagy bizonyult) tanulási módszert. A gimnázium tanárai – osztályfőnöki órákon – stúdium generalén, közvetve és közvetlenül a szaktárgyi órákon – tanítják a gazdaságos és eredményes tanulást.

– A tanulói ismeretszerzésben a tankönyvek mellett (nem egy esetben: helyett) meglehetősen általános a szakkönyvek, szótárak, lexikonok és térképek használata. A szótárak és lexikonok főként a könyvtárakban és otthon kerülnek a tanulók kezébe. A gimnázium tanulói rendszeres könyvkölcsönzők és szenvedélyes könyvvásárlók. A szakkönyveken kívül – igaz, kevesebben – sok értékes lehetőséget látnak és ragadnak meg a tanulók (szakemberek és osztálytársak tanácsai; tömegkommunikáció programjai; múzeumok és levéltárak szolgáltatásai stb.).

– A szaktanárok támogatását a tanulók zöme – önállótlan lévén – még nem tudja nélkülözni.

– A szülők leginkább a kedvező tanulási környezet megteremtésével járulnak hozzá az eredményes tanuláshoz.

Mit tanulnak a tanulók?

A tanulók által elsajátított „tananyagot” tágabb értelemben fogjuk fel s nemcsak tárgyi-tartalmi szempontból értelmezzük, hanem – főként önálló tanulási – készségeket, képességeket, beállítódásokat, magatartásjegyeket formáló lehetőségei szerint is.

Általában a tankönyv(ek) tartalmazzá(k) azt, amit a tanulóknak tudniuk kell. A tanárok számára pedig olyan keret a tankönyv, amelynek tartalma, struktúrája, közlés-módja, szelleme befolyást gyakorol rájuk. Ezért és a felvételi vizsgakövetelmények miatt a tankönyvi tartalmak felcserélése a tanár vagy (és) tanuló által elgondolt elsajátítandó részletekkel nem általános. Kibővítése, megtoldása és – tanári–tanulói kvalitásoktól függően – változatos feldolgozása sokkal inkább.

Mennyiben tartalmazzák az egységes gimnáziumi tankönyvek az önálló tanulási beállítódás pedagógiai fejlesztésének lehetőségeit?

Az 5. sz. mellékletben olvasható alkategóriákat a 31 tankönyv első és utolsó fejezetének elemzése során az alábbi arányokban találtuk meg:

I/1/a = 8 tankönyvben; b = 11 tankönyvben; c = 12; I/2/a = 3; b = 9; c = 15; d = 4; II/1 = 3; 2 = 27; 3 = 1; III/1/A = 6; B = 25; a = 19; b = 8; c = 16; d = 14; c = 9; f = 14; g = 11; h = 15; i = 17; j = 12; III/2/A = 8; B = 25; a = 21; b = 21; c = 9; d = 15; e = 17; IV/A = 1; B = 30; a = 20; b = 16; c = 21; d = 18; e = 10; f = 22; g = 13; h = 18; i = 19; j = 15; V/1/a = 9; b = 22; V/2/a = 11; b = 20; V/3/a = 16; b = 15.

Első látásra jó az arány a tankönyvek képpel, rajzzal stb. való illusztrálására (I/2/c); a kérdések (III/1/B), feladatok (III/2/B) és tanulói önellenőrzés (IV/B) szempontjából; vegyes képet találunk a motiválás verbális rögzítése (I/1/a, b, c), a tudnivalók közlése (II/1., 2., 3.) és a forrásszemelvényekkel való ellátottság (V/3/a, b) terén, *rosszak* az arányok a kislexikonnal (V/1/b) és ajánlott olvasmányokkal (V/2/b) történő ellátásban.

A tankönyvek – önálló tanulást „programozó” jellegének – megítélésében még hitelesebb képet kapunk, ha olyan alkategóriákat, mint a II/1. B a–j., II/2/B. a–e., és IV/a–j. közelebről szemügyre veszünk. Az alábbiakban ezeket az alkategóriákat mutatjuk be az összes elemzett tankönyvrészlet összes előfordulásával és százalékos arányával.

Összes előfordulás és százalékos arány az alkategóriákban
III/1/B.

Alkategóriák	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	össz.
előfordulás	138	35	75	90	13	55	30	144	60	43	683
százalékos arány	20,2	5,1	10,9	13,1	1,9	8,0	4,3	21,0	8,7	6,2	100

A tankönyvekben található *kérdések* jellegük szempontjából ilyen módon rangsorolhatók:

1. Gyakorlati alkalmazás vagy példa (h = 21,0%);
2. Adatok, tények megállapítása (a = 20,2%);
3. Ok–okozat, feltétel–következmény (d = 13,1%);
4. Felsorolás (c = 10,9%);
5. Indoklás (i = 8,7%);
6. Hasonlóság–különbség (f = 8,0%);

7. Értékelés, állásfoglalás (j = 6,2%);
8. Szó, fogalom jelentése (b = 5,1%);
9. Szabály, törvény, elv (b = 4,3%);
10. Fejlődés (e = 1,9%).

Látható, a tankönyvekben levő kérdések jellegük (irányuk) szerint sokfélék. Valamennyi kérdés segítheti a tanulókat az önálló tanulásban. Lényegesnek tartjuk az alapvető tények, adatok biztos ismeretét, itt azonban az ilyen típusú kérdések aránya valószínűleg túlzottnak tekinthető.

III/2/B.

Alkategóriák	a	b	c	d	e	összesen
Előfordulás	169	131	66	123	169	658
Százalékos arány	25,6	19,9	10,0	18,6	25,6	100

A tankönyvekben található *feladatok* jellegük szempontjából ilyen módon rangsorolhatók:

1. Adatok, tények megállapítása (a = 25,6%);
2. Képek, rajzok stb. elemzése (e = 25,6%);
3. Kutatás (b = 19,9%);
4. Koncentráció (d = 18,6%);
5. Kultúrahordozók igénybevétele (c = 10,0%).

Ismét kiugró helyen található az adatok, tények megállapítására vonatkozó feladatok. Hasonló arányban vannak jelen az elemző, kisebb számban – de azért pozitívan értékelhető módon – a kutató, más szférákkal kapcsolatot kereső és a különféle ismeret-hordozókat felhasználtató feladatok.

IV/B.

Alkategóriák	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	össz.
Előfordulás	256	64	146	99	29	78	40	1049	14	66	1931
Százalékos arány	13,2	3,3	7,5	5,1	1,5	4,0	2,0	54,3	5,9	3,4	100

A tanulók tudásának ellenőrzésére és *önellenőrzésére* vonatkozó kérdések jellegük szerint az alábbi rangsort alkotják:

1. Gyakorlati alkalmazás vagy példa (h = 54,3%);
2. Adatok, tények megállapítása (a = 13,2%);
3. Felsorolás (c = 7,5%);
4. Indoklás (i = 5,9%);
5. Ok–okozat, feltétel–következmény (d = 5,1%);
6. Hasonlóság–különbség (f = 4,0%);
7. Értékelés, állásfoglalás (j = 3,4%);

8. Szavak, fogalmak jelentése (b = 3,3%);

9. Szabály, törvény, elv (g = 2,0%);

10. Fejlődés (e = 1,5%).

Az önellenőrzésre szolgáló kérdések jellegük szerint igen változatosak. Köztük több, mint 50%-kal vezetnek a gyakorlati alkalmazást vagy példát igénylő kérdések. A többi kérdés szóródása közel arányos. A korszerű képzés azonban az értékelés, állásfoglalás (7. hely), ok-okozat (5. hely) és indoklás (4. hely) még jobb helyezését és arányát kíváná.

Az elemzett tankönyvekben az alkategóriák különböző eloszlásban fordulnak elő. Vannak olyan tankönyvek, amelyek az önálló tanulást *egyáltalán nem* „programozzák” (matematika, biológia, irodalom II. osztály; irodalom III. és IV. osztály); más tankönyvek *mérsékelt*en (matematika, kémia, történelem, angol I. o.; kémia, történelem, fizika, irodalom II. o.; matematika, biológia, történelem, fizika, nyelvtan, angol III. o. és matematika, történelem, fizika, pszichológia, világnézetünk alapjai, nyelvtan, angol nyelv IV. o.); s megint mások *teljes mértékben* segítik az önálló tanulást (földrajz, biológia, irodalom, nyelvtan, orosz I. o.; földrajz, biológia, nyelvtan, orosz II. o.; földrajz, kémia, orosz III. o.; biológia, orosz IV. o.).

Tanulói feljegyzések

Az iskolában, tanórán kívül a tanulók legnagyobb részét (292 főt – 88,7%-át) érintő, különféle szakkörök kínálnak további elmélyedési lehetőséget. (Így a tanórán és iskolán kívüli tanulásukról nyilatkozó fiatalok 34,3%-a a matematikai szakkörben fejleszti tovább a tudását, 15,8%-a a fizikai, 10%-a a pedagógiai, 6,6%-a a biológiai, 4,8%-a az orosz, 4,2%-a a könyvtárosi, 3,9%-a az irodalmi, 3,6%-a a történelmi, ugyanennyi a kémiai, 3% az angol nyelvi, 0,6%-a a filozófiai és ugyanennyi a fotó szakkörben dolgozik.)

Jelentős számban (62%) cserélnek véleményt a tanulók az ifjúsági szervezet által szervezett politikai vitakörön, egy hányad (24,6%) dalkultúráját fejleszti az énekkarban, mások (21,5%) az iskolai sportkörben tanulják a mozgást, a szabályokat, a játékkal összefüggő magatartási normákat. Egyéb iskolai tanulás alkalmak: gépirás (21,2%), műszaki rajz (15,1%), Kilián kör (14,2%), ahol a tanulók történelmi, munkásmozgalmi, társadalompolitikai kérdésekkel foglalkoznak; Középiszkolai Matematikai Lapok versenyfeladatainak egyéni és csoportos megoldása (12,7%); filmklub (9,1%); vöröskeresztes aktivisták köre (6,0%); irodalmi színpad (5,1%); kémiai versenyhíradó szerkesztése (2,1%); rajzoló csoport (1,8%).

Az iskolán kívül – tanulást jelentő – elfoglaltságok széles köréről szereztünk tudomást. Nagyságrendbe sorolva őket a következő listát kapjuk: könyvtárlátogatás s ott olvasás (79%); zenehallgatás (75,3%); könyvolvasás otthon (72,9%); újságolvasás (68%); folyóiratolvasás (65,6%); a tévé kulturális műsorainak figyelemmel kísérése (62,6%); rádióhallgatás (61,7%); a tévé ismeretterjesztő filmjeinek nézése (42,8%); múzeumlátogatás (38,2%); a tévé külpolitikai adásainak felhasználása (37,3%); a tévé belpolitikai műsorainak vétele (32,8%); edzés és versenyzés sportegyesületekben (23,1%); pályamunkához gyűjtés, elemzés, feldolgozás (21,5%); könyvtári előadás meghallgatása (21,2%); felkészülés az Országos Középiszkolai Tanulmányi Versenyre (20,9%); színház-

látogatás (20,9%); az ifjúsági mozgalomban a fiatalabbak támogatása (16,4%); autózéshez jogosítványszerzés (14,5%); országjárás szervezett keretek között (10%); a tévé gazdasági műsorainak nézése (8,2%); egyéb tanulást eredményező alkalmak – lehetőségek: zenetanulás; vízi túrázás; nyelvtanulás; főzés; megfigyelések és elemzések csillagászsakkörben, mozilátogatás; egyetemre előkészítő feladatok megoldása levelezős formában.

Összefoglalva e dimenziót:

– Az iskola tanulói elsősorban, de nem kizárólag a valamennyi gimnázium számára egységesen rendelkezésre álló tankönyvi anyagokat tanulják. E tankönyvekben igen nagy teret foglalnak el a lexikális adatok (a kérdések és feladatok jó része is ezekkel van kapcsolatban). Mindazonáltal szerephez jutnak az önálló tanulás szempontjából nélkülözhetetlen elemek is (gyakorlati alkalmazást, alkotó gondolkodást, egyéni állásfoglalást igénylő kérdések, elemzést és kutatást feltételező feladatok stb.).

– Jelentős mértékben bővül a tanult „tananyag” az osztályfőnöki órákon, elsődlegesen olyan témákkal, amelyek elősegíthetik az értelmes s alkotó (permanens neveléshez szorosan kapcsolódó) életmódot.

– A „tananyag” – a tanulók érdeklődése következtében – még további szélesedése és mélyülése regisztrálható a tanórán kívüli sakkörökben, énekkarban, sportkörben stb. és az iskolán kívüli olvasásban, tévé-nézésben, rádióhallgatásban, kutatómunkában, színházlátogatásban, autózésben, nyelvtanulásban, főzésben, zenetanulásban stb. A „tananyag” ebben a sávban válik leginkább praktikussá, mindennapivá.

Összefoglalás

Tanulmányunk középpontjában a permanens nevelés szempontjából különösen jelentős önálló tanulás áll. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen sajátságokkal rendelkezik az önálló tanuló, és milyen eszközökkel, eljárásokkal segítheti az iskolai (gimnáziumi) környezet az önálló tanulás kifejlődését.

A szolnoki Varga Katalin Gimnázium jelentős eredményeket ért el az önálló tanulási attitűd és képesség formálásában. Ezek erőteljesen összefüggnek az itt bevezetett és gondozott tantárgyválasztási kísérlettel.

Az önálló tanulókat az egészséges elégedetlenség, a kockázatvállalási készség, a feladatok leleményes megoldása, a tankönyvön kívüli források felhasználása, az érdeklődés jellemzi. Kevésbé sikerült kifejleszteni bennük a belsővé tett értékelést, a rugalmasságot és szuverenitást.

A gimnázium átgondoltan gyakoroltatja a választási lehetőségeket. A tanár–diák viszony, az egész iskolai szellem demokratikus. Jelentősnek tűnt az aktivitást elősegítő tanítás és a tanulás az iskolán kívül. Kissé erőtlenebbnek a rugalmas tanulásszervezés, az önértékelő képesség fejlesztése, a tanulók belső motivációjának hasznosítása és az alternatív célok és utak hangsúlyozása.

Véleményt kutató beszélgetés

Alapkérdés:

„Melyek azok a *tanári tanítási módszerek, eljárások*, amelyek különösen sokat segítettek az önálló tanulási képesség kifejlődésében?”

Kiegészítő kérdések:

1. Bátorítanak, ösztönöznek-e a tanárok önálló tanulásra? Hogyan, milyen formában, milyen alkalmakkor?

2. Van-e lehetőség a feladatok leleményes, ötletes, a megszokottól eltérő megoldására és bemutatására?

3. Van-e rangja, értéke a tanároknál annak, ha valaki „fogas”, nehéz kérdéseket tesz fel?

4. Van-e lehetőség arra, hogy olyasmiről is beszámolj az órán vagy egyéb szervezett iskolai alkalmakon, amelyet könyvekből, folyóiratokból olvastál, tévében, moziban láttál, rádióban vagy szülőktől, ismerősöktől hallottál, bárhol másutt megfigyeltél?

5. Kéri-e, igénylik-e a tanárok az egyes témák megvitatását? Hogyan vezetik e vitákat?

6. Szoktak-e lenni olyan témák, amelyek feldolgozása hasonlít a tudós által megtett útra (célok tisztázása, a probléma megfogalmazása, előzetes elképzelés kialakítása, tények tanulmányozása, gyűjtése, rendezése, minősítése; következtetések levonása, szembesítés mások következtetéseivel)?

7. Mennyire gyakori, hogy a tanárok a tudnivaló feldolgoztatásán kívül utakat, eljárásokat, megoldásokat is javasolnak a célszerű megtanulásra vonatkozóan? S milyen utakat, eljárásokat, megoldásokat szorgalmazznak?

8. Előfordul-e, hogy a tanárok rendszerbe (vagy egységbe) illesztik (vagy illesztetik) a tananyag-részleteket?

9. Igénylik-e a tanárok a tanultak bizonyítását?

10. Gyakoroljátok-e a segédkönyvek (atlaszok, statisztikák, táblázatok, példatárak, szöveggyűjtemények), bibliográfiák, lexikonok, szótárak használatát? Kaptok-e olyan feladatokat, amelyeket csak ezek használatával lehet megoldani?

11. A tanári értékelések az elvégzett munkát, nyújtott produkciót, teljesítményt értékelik csak, vagy kitérnek arra is, mit kellene tenned, hogy még jobb teljesítményt érj el?

12. Szoktak-e utalni a tanárok arra, hogy mit miért tanultok, mi a haszna, értelme?

13. Vannak-e olyan esetek, amikor a tanárok rátok bízzák, hogy mit, mikor, hogyan és hol tanuljatok meg, amikor a tanulásban van választási lehetőségetek?

14. Kaptok-e olyan feladatokat, amelyeket csoportosan lehet és érdemes megoldani? Milyeneket? S hogyan történik ez?

15. Előfordul-e, hogy egyes fejeleteket, teljesítményeket neked magadnak, is értékelned, minősítened kell?

16. Van-e olyan, hogy a tanárok – alkalmanként – önmaguk teljesítményeit is értékelik; szólnak-e arról, hogy ők hogyan tettek szert valamely (előadói, lényeglátó, rendszerbe illesztő, önszervező, stb.) képességeire?

17. Adnak-e segítséget a tanárok ahhoz, hogy terveidet pontosabban kialakíthasd? Hogyan, milyen formában?

2. sz. melléklet

Értékelő skála

„Hogyan tanítanak a tanárok?”

A tanár neve:
 A tantárgy neve:
 A tanóra ideje (év, hó, nap, óra):
 A vizsgált osztály:

I. Ösztönzés a feladatok leleményes, ötletes, a megszokottól eltérő megoldására és bemutatására

1	2	3	4	5	6	7
	A tanulók <i>igen kevés</i> biztatást és lehetőséget kapnak arra, hogy önállóan, leleményesen, ötletesen, a megszokottól eltérő módon oldjanak meg problémákat, feladatokat.		A tanulók <i>többször</i> kapnak biztatást és lehetőséget.		A tanóra <i>lényegét, központi programját</i> alkotják az önálló, leleményes, ötletes, megszokottól eltérő feladatmegoldások.	

II. A tanulói kérdések súlya, szerepe a tanórán

1	2	3	4	5	6	7
	<i>Fel lehet vetni</i> kérdéseket, <i>de nem részesülnek figyelemben</i> , minden megy tovább, ahogy a tanár eltervezte.		A tanár <i>figyel</i> a tanulói kérdésekre, <i>jó néven veszi</i> őket, <i>röviden válaszol</i> rájuk.		<i>Értékeli</i> a kérdést. válaszadásra <i>mozgósítja az osztályt</i> , lényegileg igazítja a tanóra menetét, a tanulói kérdésekhez, felvetésekhez.	

III. Tanulás több forrásból

1	2	3	4	5	6	7
	A <i>tankönyvet</i> veszik alapul, ezt dolgozzák fel. Fel-felbukkan néhány egyéb információforrás.		A tankönyv mellett <i>jelentős helyet kapnak a könyvek, folyóiratok, filmek</i> stb.		A tanóra kifejezetten arra irányul, hogy „ <i>behozza</i> ” a tankönyvön kívüli információkat, s „ <i>kivigye</i> ”, kivezesse a tanulókat a könyvekhez, folyóiratokhoz, tv-hez, színházhoz stb.	

IV. Vita a tanórán

1	2	3	4	5	6	7
	Érdemi vita <i>alig</i> fordul elő. Az anyagfeldolgozásnak nem ez a módszere.		A tanár <i>igényli</i> s <i>méltányolja</i> a tanulók vitakészségét. Többször izgalmas és érdemi vita kerekedik a tanórán.		A tananyag feldolgozásának <i>fő lényegi módja</i> a vita. A tanulók akarnak és tudnak vitatkozni. A tanár ezt is tanítja.	

V. Kollektív memóriatárolók használata

1	2	3	4	5	6	7
	A tanórán <i>használnak</i> atlaszokat, statisztikákat, táblázatokat, példatárakat, szöveggyűjteményeket. <i>Esetleges</i> ezek használata.		Az előbbieken kívül bibliográfiákat, lexikonokat, szótárakat is <i>használnak</i> . Nem először kerülnek ezek kézbe.			A tanórai tanítástanulás <i>szerves</i> része a memóriatárolók használata. A feladatokat <i>csak így</i> lehet megoldani. A tanulók rutinja a használatban nagy.

VI. Tanári értékelés

53

1	2	3	4	5	6	7
	Bejelenti, hogy az adott teljesítményért <i>hányszor</i> osztályzat jár.		<i>Indokol</i> is s lényeges <i>tennivalókra</i> hívja fel a figyelmet.			A minősítésbe <i>bekapcsolja a tanuló</i> is. A tanár <i>célja</i> a tanuló <i>maximális</i> belső <i>mozgósítása</i> .

3. sz. melléklet

Értékelő skála

Hogyan tanulnak a tanulók?

A tanóra ideje (év, hó, nap, óra):

Az *értékelt* osztály:

A tantárgy neve:

I. A feladatok *önálló, leleményes, ötletes, megszokottól eltérő* megoldása

1	2	3	4	5	6	7
	<i>Előfordul</i> , hogy a tanulók <i>önállóan, leleményesen</i> stb. oldanak meg feladatokat		A tanulók <i>gyakran</i> oldják meg feladataikat <i>önállóan, leleményesen</i> stb.			A feladatok <i>önálló, leleményes</i> stb. megoldása <i>jelentős</i> és <i>természetes</i> .

II. A tanulók *kérdései*

1	2	3	4	5	6	7
	A tanulók inkább <i>válaszolnak</i> a tanár kérdéseire, mintsem kérdéseket tesznek fel.		A tanulók <i>kérdeznek</i> is és <i>válaszolnak</i> is a tanár kérdéseire.			A tanulók <i>szívesen</i> és <i>sokat</i> kérdeznek. Kérdéseik <i>fontos szerepet játszanak</i> a tanórai munkában.

III. Tanulás több forrásból

1	2	3	4	5	6	7
	A tanulók főként a <i>tanár magyarázatára</i> és a <i>tankönyvre</i> támaszkodnak a tanulásban.		A tanulók a tanár magyarázatán és a tankönyvön kívül <i>gyakran</i> felhasználnak egyéb forrásokat is (könyv, folyóirat, film stb.)		A tanáron és tankönyvön kívüli ismeretforrások <i>szervesen</i> beépülnek a tanulásba.	

IV. Vita a tanórán

1	2	3	4	5	6	7
	Érdemi vita <i>alig</i> fordul elő.		A tanulás <i>gyakran</i> ölt vita formát.		A tanulók igen <i>gyakorlottak</i> a szakszerű vitában. A tanulást <i>lényegileg</i> mozditja ez elő.	

V. Kollektív memóriatárolók használata

1	2	3	4	5	6	7
	A tanórán <i>esetlegesen</i> használják a kollektív memóriatárolókat (atlaszokat, szöveggyűjteményeket, lexikonokat, szótárakat stb.)		A tanórán <i>gyakran</i> használják a kollektív memóriatárolókat.		A tanórai tanulás <i>szerves</i> része a memóriatárolók használata. A feladatokat <i>csak így</i> lehet megoldani. A tanulók <i>rutinja nagy</i> ezek használatában.	

VI. A tanóra légköre

1	2	3	4	5	6	7
	Az osztály légköre <i>feszélyezett, hűvös, néha ellenséges</i> . A tanulók <i>érdektelenek</i> és <i>egykedvűek</i> .		Az osztály légköre <i>néha</i> barátságos, <i>tettekész, néha</i> hűvös, <i>kelletlen</i> és <i>érdektelen</i> .		Az osztály légkörét <i>baráti hangulat, érdeklődés, kíváncsiság</i> és <i>erős tanulni akarás</i> jellemzi.	

A tankönyvek tartomelemzése

4. sz. melléklet

I. Motiváció

1. A tantárgy tanulásának értelme szerepe

- Nincs szó róla
- Általánosságban, felületesen
- Konkréten, meggyőzően

2. A tankönyv sok képpel, rajzzal, ábrával illusztrált, színes hangulatos, gondolkodtató, cselekvésre készítető, ötletes kérdésekkel, változatos feladatokkal munkáltató
- Egyáltalán nem
 - Részben
 - Nagymértékben
 - Teljes mértékben

II. Közlés

- Leírójelleg dominál
Érezhető cél: minél több tény és adat összezsúfolása, kevés lényegkiemeléssel, eligazítással)
- A közlésbe magyarázatok ékelődnek
- Polemizálva továbbítja az információt
(Különbféle nézeteket, elméleteket ütköztet, érvel, cáfol, bizonyít)

III. Irányítás és szervezés

1. Kérdések

- Nincsenek kérdések
- Vannak kérdések. Ezek iránya:
 - Adatok, tények megállapítása
 - Szó, fogalom jelentése
 - Felsorolás
 - Ok-okozat, feltétel–következmény
 - Fejlődés
 - Hasonlóság–különbség
 - Szabály, törvény, elv
 - Gyakorlati alkalmazás vagy példa
 - Indoklás
 - Értékelés, állásfoglalás.

2. Feladatok

- Nincsenek
- Vannak. Ezek tartalma:
 - Közös munka, eszmecsere, vita
 - Kutatás (anyaggyűjtés, elrendezés, elemzés, értékelés, következtetés)
 - Több kultúrahordozó igénybevétele (folyóirat, könyv, kézikönyv, múzeum, képtár, tévé, mozi, színház stb.)
 - Koncentráció (tantárgyak, tudományok, a gyakorlat szférái, művészetek, korábbi tanulmányok stb.)
 - Képek, rajzok, ábrák, illusztrációk, modellek, diagrammok, statisztikai adatsorok stb. elemzése.

IV. Tanulói önellenőrzés (ismétlés, összefoglalás)

(A szerzett tudás ellenőrzésére szolgáló kérdések)

- Nincsenek
- Vannak. Ezek jellege és iránya:
 - Adatok, tények megállapítása, „felmondása”
 - Szavak, fogalmak jelentése
 - Felsorolás
 - Ok-okozat, feltétel–következmény
 - Fejlődés
 - Hasonlóság–különbség
 - Szabály, törvény elv

- h) Gyakorlati alkalmazás vagy példa
- i) Indoklás
- j) Értékelés, állásfoglalás

V. Nyitottság és direkt orientáció

1. Kislexikon

- a) van
- b) nincs.

2. Ajánlott olvasmányok (bibliográfia)

- a) van
- b) nincs.

3. Forrásszemelvények

- a) vannak
- b) nincsenek.